

ภูมิปัญญาการออกแบบลวดลายเครื่องจักสานที่ส่งผลด้านคุณค่าและความหมายต่อการอนุรักษ์ของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านยะโมคี อำเภ่อู้มผาง จังหวัดตาก

WISDOM OF THE WICKERWORK PATTERN DESIGN THAT AFFECT THE VALUE AND MEANING OF THE CONSERVATION OF THE KAREN COMMUNITY, BAAN YAMOKEE , UMPHANG DISTRICT, TAK PROVINCE.

มนศักดิ์ มหิงษ์/MANASAK MAHING

สำนักวิชาการ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ACADEMIC OFFICE BODHIVIJJALAYA COLLEGE SRINAKARINWIROT UNIVERSITY

สิทธิกร ต๊ะกู/SITTIKON TAKU

สาขาการจัดการภูมิวัฒนธรรม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

GEO-CULTURAL MANAGEMENT BODHIVIJJALAYA COLLEGE SRINAKARINWIROT UNIVERSITY

Received: January 7, 2021

Revised: April 22, 2021

Accepted: May 3, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลวดลายเครื่องจักสานของชุมชนชาวกะเหรี่ยงและเพื่อศึกษาความสัมพันธ์กับคุณค่าในการดำรงชีวิตของชุมชนชาวกะเหรี่ยงบ้านยะโมคี อำเภ่อู้มผาง จังหวัดตาก ถอดความรู้จากปราชญ์ชุมชนใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญของชุมชน จำนวน 3 กลุ่ม กลุ่มผู้อาวุโส กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มผู้อาศัยทั่วไปและเกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องจักสาน ผลการศึกษาพบว่าการจักสานลวดลายเครื่องจักสานอยู่ จำนวน 12 แบบ คือ กลุ่มลายรุ่นเก่า ลายขอดีดา ลายเกอะป่อเตอ ลายเกอะป่อจือ ลายก้อแล่แบว ลายเทเม ลายต้าแคว้สะ ลายต้าโอะเซอ ลายต้าโกล่เตอะเกี ลายประยุกต์เกิดใหม่ คือ ลายเซ่ตรา ลายหมะโตะ ลายพอแยโอะ และลายต้าลู่ ด้านความสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่างานจักสานสอดคล้องกับวิถีชีวิตและคุณค่าของชุมชนด้วยการให้คุณค่าการเลือกพืชตระกูลไผ่ ต้นหวาย ให้คุณค่าต่อการประดิษฐ์เครื่องมืออุปกรณ์ที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน มีคุณค่าต่อการสร้างกิจกรรมชีวิตการประกอบอาชีพการงาน และเครื่องจักสานเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกลุ่มเครื่องมือการเกษตร 5 ชนิด เครื่องครัวเรือน 6 ชนิด เครื่องมือจับสัตว์ 4 ชนิด มีความสัมพันธ์กับความต้องการอนุรักษ์จากคนรุ่นใหม่เพื่อดำรงคติด้านความเชื่อชุมชนและรักษาพื้นที่เพาะปลูก

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาการออกแบบลวดลาย เครื่องจักสาน คุณค่า ความหมายการอนุรักษ์ ชุมชนกะเหรี่ยง

Abstract

The purposes of this research were to study wicker patterns of Karen communities and to study their relationships with the living values of the Karen community at Ban Yamokee, Umphang District, Tak Province by learning from community philosophers using qualitative research methods. Information from 3 key performants and people who used basketry in the community; seniors, community administrators

and community members. The results of the study revealed that there were 2 groups: old and new models. In these two groups, there were altogether 12 types of wicker patterns: namely, old models, Chalkida pattern, Geepode pattern, Gae Poo Jue pattern, Gauze pattern, Tae Gae pattern, Ta Dae Vae pattern, Tabo Seri pattern, Glothekee pattern; and the newly created patterns were Setra, Meedo, Poor, and Talu. The relationship of the values of wickerwork is in line with the values of the community; for example, the selection of bamboo and rattan plants, and the invention of tools and equipment used in everyday life, which effected the creation of values of life and work. Wickers are one of the key elements in 5 agricultural tools, 6 kitchen utensils, 4 kinds of animal catchers, which are associated with the young generation's desire to conserve community beliefs and the cultivated areas.

Keywords: Pattern design wisdom, Wicker, Value, Conservation meaning, Karen community

บทนำ

การสร้างองค์ความรู้จากผลผลิตทางภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากชุมชนที่มีส่วนเติมเต็มให้ชุมชนมีบทบาทต่อการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม ข้อเท็จจริงทางสังคมเรื่องการพัฒนาอาจมีส่วนที่สร้างผลกระทบต่องูมิปัญญา ถ้าชุมชนสามารถเรียนรู้การปรับตัวปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของบริบทของการขับเคลื่อนแต่ยังคงมีแนวคิดในการรักษาสภาพแวดล้อม โดยใช้การบูรณาการกับวิธีการศึกษา การเก็บข้อมูล การสร้างบทเรียนภูมิปัญญา ว่าด้วยการอนุรักษ์เป็นตัวขับเคลื่อน กระแสโลกมุ่งการพัฒนากระบวนการเศรษฐกิจที่ใช้ภาคการเกษตรเป็นฐานรายได้หลักเพื่อความมั่นคงของประเทศด้วยกระแสความเจริญจากภายนอกที่ล้นหลามเข้ามาสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว อิทธิพลดังกล่าวสร้างผลกระทบทางการปรับตัวของชุมชน ทำให้วิถีของคนในชุมชนบางประการได้ถูกเปลี่ยนแปลง บางกรณีได้ขาดความเข้าใจต่อบทบาทที่เคยดำรงอยู่จึงละทิ้งองค์ความรู้ เพื่อแสวงหาทางออกที่เป็นกระแสหลัก ภูมิปัญญาที่ดำรงอยู่จึงขาดการบันทึกและกระบวนการวิจัยเพื่ออธิบายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อประโยชน์ต่อสังคม

โลกาภิวัตน์ในความหมายของทางสังคมวิทยาได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคม วัฒนธรรม โดยการมองผ่านหลายมิติ สิ่งหนึ่งซึ่งสร้างผลกระทบรวดเร็วคือ การพัฒนาอุตสาหกรรม ที่มุ่งผลิตงานวัสดุอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกต่าง ๆ มุ่งให้ผู้บริโภคหาซื้อได้ง่าย เช่น พลาสติก เพราะเป็นความสะดวกต่อการใช้งาน ได้รับความนิยมราคาถูก ในแง่ผลกระทบด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นว่าด้วย ภูมิปัญญาเครื่องจักสาน ที่สร้างด้วยฝีมือของคนในชุมชน มีกระบวนการอนุรักษ์ของคนรุ่นใหม่ที่กำลังสืบสานภูมิปัญญาเครื่องจักสาน

จากคนรุ่นเก่าชุมชนกะเหรี่ยง บ้านยะโม๊ะคี เป็นชุมชนหนึ่งที่ต้องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเพราะเห็นการเปลี่ยนแปลงวิถีวัฒนธรรมของตนเอง

ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านยะโม๊ะคี มีสังคมตามผู้อาวุโส (สมหมาย ทรัพย์รังสิกุล.2561: สัมภาษณ์) ที่เป็นผู้นำด้านภูมิปัญญาการจักสานสามารถสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นโดยสัมภาษณ์เยาวชนผู้ชาย (อายุตั้งแต่15-30ปี) จำนวน 20 คน พบว่าไม่มีความรู้และความเข้าใจในความรู้ และการประดิษฐ์เครื่องจักสานได้ เหตุผลของการอธิบายจากผู้ให้ข้อมูลคือ การจักสานต้องใช้เวลามาก มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ซับซ้อน และไม่สามารถสร้างรายได้ที่ดีกว่างานรับจ้างในไร่นาจะมีรายได้มากกว่า ปัญหาดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นที่ต้องฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มคนกะเหรี่ยงในชุมชนนี้ให้เป็นชุมชนตัวอย่าง และเกิดชุมชนอนุรักษ์ภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม โดยใช้ศักยภาพชุมชนที่มีอยู่เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชน การวิจัยที่ขับเคลื่อนศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยใช้ชุมชนในการเคลื่อนไหวจากภายใน โดยอาศัยการพบทวนภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่คงอยู่ในอดีตและทำหน้าที่ได้ปัจจุบัน อีกทั้งสามารถสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดพลังภูมิปัญญา การสร้างองค์ความรู้ของท้องถิ่นสร้างกระบวนการเรียนรู้ การรู้จักตนเองภายใต้ชุมชนและเกิดพลังขับเคลื่อน ความสำคัญที่เริ่มดำเนินการวิจัยคือการแสวงหาความรู้ทางด้านหัตถกรรมจักสานของชุมชนบ้านยะโม๊ะคี เพื่อทำให้คนในชุมชนเกิดข้อมูลความรู้เรื่องการจักสานของพวกเขา เกิดคุณค่าในชุมชนและมีแนวโน้มพัฒนาเป็นสินค้าได้ ส่งเสริมอาชีพชุมชนจะช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในคงอยู่ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลวดลายเครื่องจักสานของกลุ่มชุมชนกะเหรี่ยง บ้านยะโม๊ะ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดตาก
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่าในการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยง บ้านยะโม๊ะ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดตาก

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยใช้การบันทึกข้อมูลภาคสนาม (Field Note) เพื่อบันทึกข้อมูลทั่วไปประกอบการวิเคราะห์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหัตถกรรมจักสานของชาวกะเหรี่ยงที่สะท้อนถึงทัศนะ มุมมอง ต่อความหมายของชิ้นงานทางวัฒนธรรม พื้นที่วิจัยบ้านยะโม๊ะ หมู่ที่ 5 ตำบลอัมผาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดตาก

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ฮีโค ผู้ให้ข้อมูลในเรื่องราวของประเพณี ความเชื่อในชุมชน จำนวน 2 คน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องของจำนวนประชากร พร้อมโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จำนวน 3 คน ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องประวัติความเป็นมาของชุมชน จำนวน 2 คน ผู้ที่มีความสามารถในการจักสาน เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องของวิธีการจักสาน ความหมายของลายจักสาน จำนวน 11 คน เจ้าหน้าที่องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เป็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องของการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน จำนวน 1 คน ปราชญ์ชาวบ้านทั้งที่เป็นกะเหรี่ยงที่มีความสามารถในองค์ความรู้เกี่ยวกับการจักสาน เป็นผู้ให้ข้อมูลเสริม เพื่อเป็นการเพิ่มข้อมูลให้ครบถ้วน และมุมมองอื่น ๆ ที่สามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ จะใช้การสุ่มจากชาวบ้านผู้ใช้งานเครื่องจักสานโดยอาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 5 คน และเยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนชั้นพื้นฐานมีความเข้าใจในภาษากะเหรี่ยง เกิดในชุมชนบ้านยะโม๊ะ และเป็นเยาวชนที่อยู่ในบทบาทกลุ่มคนอนุรักษ์ชุมชนรุ่นใหม่ อายุระหว่าง 13-18 ปี เป็นผู้ให้ข้อมูลในด้านทัศนคติเกี่ยวกับการจักสาน และสถานการณ์ชุมชน จำนวน 30 คน

วิธีดำเนินการวิจัยและขั้นตอนกระบวนการ

การรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ เอกสารวิชาการและกึ่งวิชาการ หรือการศึกษาเอกสาร

ที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน หัตถกรรมท้องถิ่น ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้าน การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในทุกด้านเพื่อศึกษาถึงความเกี่ยวข้องกับหัตถกรรมจักสานชาวกะเหรี่ยง ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเข้าพื้นที่วิจัย โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ แนวทางการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนการตรวจสอบข้อมูลผู้ศึกษาใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) การให้ข้อมูลตรวจสอบย้อนกลับจากผลการเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ เมื่อได้ข้อมูลเสร็จสิ้นประเด็นต่าง ๆ จะดำเนินการสอบถามข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลทุกประเด็นโดยผู้วิจัยจะอ่านข้อสรุปต่าง ๆ ในชุมชนได้รับทราบ ข้อมูลการให้ถูกตรวจสอบโดยผู้อาวุโสของชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้ศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์ด้วยการนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยหลักการตีความ (Interpret) จัดกลุ่มของมโนทัศน์โดยอาศัยความไวทางทฤษฎี (Theoretical Sensitivity) จนนำไปสู่การสร้างมโนทัศน์และสรุปผลการศึกษา ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวได้ใช้วิธีการพรรณนาและให้หลักเหตุผลในการอธิบายตามข้อมูลจริงที่ปรากฏ และอาศัยหลักฐานข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ

ผลการวิจัย

1.บริบทชุมชน

ยะโม๊ะ เป็นชื่อเรียกภาษากะเหรี่ยง หมายถึง ดินแดนแห่งต้นกล้วยป่า เนื่องจากว่าสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของหมู่บ้านนี้แต่เดิมมีความอุดมสมบูรณ์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสัตว์ป่า และมีสภาพแวดล้อมด้วยต้นกล้วยป่า ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่า สถานที่ใดที่มีต้นกล้วยป่าขึ้นอย่างหนาแน่น สถานที่แห่งนั้นจะมีน้ำชุ่มชื้นอุดมสมบูรณ์ เชื่อมโยงกับความหมายว่าข้าวปลาอาหารการกิน และการทำมาหากินด้วยการเพาะปลูกจะอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย

บริบทบ้านยะโม๊ะ ตั้งอยู่ที่ หมู่ 5 ขึ้นกับ ตำบลอัมผาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดตาก ออกจากอำเภอมัญจาคีรีทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระยะทางจากตัวอำเภอมัญจาคีรีประมาณ 12 กิโลเมตร มีจำนวนประชากรทั้งหมด 300 คน เพศหญิง 175 คน เพศชาย 125 คน และมีบ้านเรือนจำนวน 67 หลังคาเรือน ประชากรในชุมชนนั้นนับถือศาสนาพุทธ

ผสมผสานกับศาสนาความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษ เช่น พิธีกรรมการบูชาต้นไม้ พิธีกรรมการผูกข้อมือ และพิธีกรรม การเลี้ยงจอมปลวก เป็นต้น ประชากรในชุมชนมีอาชีพ เกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ และปศุสัตว์ ได้แก่ การ เลี้ยงโค และกระบือ นอกจากนั้นกล้วยป่าแล้ว ในหมู่บ้าน ยะโม๊ะ ยังมีต้นไผ่หลายชนิดอีกด้วย ทำให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากไม้ได้ตลอดทั้งปี ตั้งแต่การกินหน่อ การนำ มาสร้างบ้านเรือน กระท่อม และการจักสาน เป็นต้น สำหรับการจักสานมักจะใช้ควบคู่ไปกับพืชอีกสองชนิดที่พบในพื้นที่ ชุมชน คือ หวาย และต้นคล้า

2. ลวดลายเครื่องจักสานของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (กะเหรี่ยง)

สุเก๋ พงศ์จรัสแสง. (2559. สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า ลวดลายเครื่องจักสาน ภาษาถิ่นกะเหรี่ยง เรียกว่า “ต่ากิ ต่าแป่ว” การจักสานมีลวดลายต่าง ๆ มากมาย การทำให้เกิดลายจะช่วยให้เครื่องจักสานมีความงดงามและแข็งแรง คงทน เครื่องจักสานของกะเหรี่ยงแต่ละชนิดมีการสานลาย ที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับชนิดของเครื่องจักสาน การใช้ ประโยชน์ และความสามารถของภูมิปัญญาผู้ประดิษฐ์การจักสาน แต่ละคน ข้อมูลในพื้นที่บ้านยะโม๊ะ สามารถรวบรวมการ สานลวดลายต่าง ๆ ทั้งสิ้น 12 แบบ พร้อมความหมายของ ลายแต่ละแบบ ดังนี้

1. **ขอดีดา** ใช้สำหรับ ขอสี้ ก่อแล่ (กระดัง) และน่อวี (ไม้พัดข้าว) แนวคิดและความสัมพันธ์วิถีชุมชน ขอดีดาใช้เป็น เสือรองพื้นของสุม่ไก่ เอาไว้ใช้สำหรับเป็นสถานที่อนุบาลลูกไก่ เมื่อลูกไก่สามารถเติบโตพร้อมที่จะออกเดินและกินข้าวเปลือก ขนาดเล็กได้ เมื่อนำอาหารใส่อาหารก็จะไม่ตกลงพื้นดิน เครื่องจักสานประเภทนี้ทำให้ส่วนขาลูกไก่จะไม่ตกหลุมช่องว่าง ของการจักสาน เพราะมีเสือคอยรองรับอย่างแน่นหนา และเชื่อว่า ในการที่เราเกิดเป็นชาวกะเหรี่ยง จะต้องไม่หลงลืมรากเหง้า ความเป็นกะเหรี่ยงที่บรรพบุรุษได้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน เพราะหากเรามีการตั้งพื้นฐานบ้านเมือง สร้าง ศิลปวัฒนธรรมของเราให้มีความมั่นคงแข็งแรงแล้ว จะไม่มี อะไรใด ๆ สามารถมาทำลายความเป็นกะเหรี่ยงของเราให้ สูญหายไปได้ ดังคำชา (บทกลอน) กะเหรี่ยงแปลความ บทหนึ่ง ว่า “...กะเอตอเก้ปะอะบืออะคลี กะเอตอเก้ปะอะแนวอะคลี กะเอตอเม่แปวกือเฮอซี ต้าหนะนาเกปะอะเตอะป्ली...” (เก็บ รักษาพันธุ์ข้าวเอาไว้ เก็บรักษาพันธุ์เผือกเอาไว้ เก็บไว้จนครบ สามสิบกระบุง ถึงคราวแรนแคนเราก็ไม่กลัว) (พาก่อแล. 2559: สัมภาษณ์)

2. **กะเอป่อเตอ (ใยแมงมุม)** ลายนี้ใช้สำหรับสาน ลายเครื่องจักสานจำพวก ดอกเมอ ก็ กาละปะ เขโป้ ทอ ก็โมโค ลายนี้มีลักษณะคล้ายใยแมงมุม ถ้าสังเกตดูคล้ายกับ ว่าทั้งสี่มุมจะตีแผ่ออกมา มีลายเข้ามาบรรจบกันที่มุมและ ขยายกว้างขึ้นเรื่อย ๆ เปรียบได้กับแมงมุมที่ออกมาหากินด้วย วิธีการชักใย โดยดักเหยื่อ เชื่อมโยงได้ว่า คนกะเหรี่ยงต้อง รู้จักทำมาหากินด้วยสมอง สองมือ และสองขาของตัวเอง ต่อพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก คนกะเหรี่ยงจะต้องไม่เป็นคน ขี้เกียจ ต้องขยันทำมาหากินจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอด บนโลกใบนี้ได้

3. **ลายกะเอป่อจือ** ลายนี้ใช้สำหรับสาน เข ก่อแล่ ดอกเมอ เขโป้ เสือดอขอ ความหมาย ตัวผู้สานเองได้ จินตนาการและถอดแบบลักษณะแขนขาของแมงมุม ลายนี้ จะมีลายทั้งสี่ด้านมีลักษณะคล้ายกับแขนขาของแมงมุม ตรงกลางมีลายนูนด้านข้างทยอยออกมาเป็นสี่ด้านเหมือนมือ และแขนขาของแมงมุม มีคติเตือนใจลูกหลานชาวกะเหรี่ยง จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใส่ตัวเสมอ ทั้งในระบบการศึกษา จากในโรงเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อจะได้เป็นเครื่องมือใน การเอาตัวรอดในสังคมได้ในอนาคต

4. **ลายก้อแล่แบว (แผ่นดินกว้าง)** ลายนี้คน กะเหรี่ยงมักจะนิยมใช้สำหรับในการสานกระดังเท่านั้น มีลักษณะลายคล้ายกับผืนแผ่นดิน มีภูเขาสลับซับซ้อนลงมา ขนทับกันตลอดแนวเป็นลายที่มีลักษณะแน่น ชิด ซึ่งลายของ พื้นภายในเรียบสามารถช่วยแยกข้าวเปลือก ข้าวสารออก จากกันได้ง่าย ต้องการสั่งสอนลูกหลานชาวกะเหรี่ยงว่า บนโลกใบนี้ช่างกว้างใหญ่นัก ยังมีอีกหลายเรื่องราว หลายสิ่ง หลายอย่าง ที่จะต้องเรียนรู้และอยู่กับมันให้ได้ ยิ่งเรียนรู้มาก เท่าไหร่ก็จะรู้มากเท่านั้น

5. **ลายแหม้โตะ (แว่นตา)** ลายนี้จะนำไปใช้ สำหรับการสานจ่อต่อเพ่อ ก่อแล่ เพ็ก้อ และน่อวี มีลักษณะ คล้ายกับแว่นตาของผู้จักสานงานเองได้คิดค้นลายขึ้นมาใหม่ จากการจินตนาการและถอดแบบ ลักษณะของแว่นตา และ ยังองค์ความรู้ คำสั่งสอน เกี่ยวกับเรื่องที่ว่า ให้ลูกหลาน คนกะเหรี่ยงมีมุมมองทัศนคติวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองการณ์ ไกล ทำตัวให้เป็นที่เคารพ เชื่อถือ เป็นผู้มีความรู้เอาการ เอางานอยู่เสมอ

6. **ลาย ต้าลู่ (ภูเขา)** ลายนี้จะนำไปใช้สำหรับการ สานจ่อต่อเพ่อ ก่อแล่ เพ็ก้อ และน่อวี เป็นต้น มีลักษณะหยัก โค้ง โดยผู้จักสานเองได้คิดค้นลายขึ้นมาใหม่จากการ

จินตนาการถอดแบบลักษณะของภูเขา และยังได้สอดแทรกความรู้คำสั่งสอน เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าให้ลูกหลานคนกะเหรี่ยงรำลึกไว้เสมอว่า ถิ่นฐานบ้านเกิดของเราอยู่บนดอย เราเป็นคนป่าคนดอย อยู่ร่วมกับธรรมชาติ สัตว์ป่าอย่างเกื้อกูลกัน ไม่ว่าลูกหลานอะไรอยู่แห่งไหนทำงานอะไรก็ตาม จงอย่าลืมรากเหง้าถิ่นฐานบ้านเกิดของตัวเอง

7. ลายพอยไผะ (ดอกไม้ห้าดอก) ลายนี้จะนำไปใช้สำหรับการสานจ่อดเพอ ก้อแล เพกื่อ และน่อวี เป็นต้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับดอกไม้ห้าดอก โดยตัวของผู้จักสานเองได้ประดิษฐ์คิดค้นลายขึ้นมาใหม่ ด้วยความคิดจินตนาการให้เหมือนดอกไม้ห้าดอก โดยสอดแทรกองค์ความรู้และคำสั่งสอน เกี่ยวกับเรื่องที่ว่า นิ้วมือของมนุษย์เราปกตินี้มีข้างละห้านิ้ว ซึ่งทั้งห้านิ้วนั้นมีประโยชน์และความสำคัญเท่า ๆ กัน แม้จะต่างบทบาทหน้าที่กันก็ตาม เหมือนดั่งดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมหวานชื่นใจ แม้ต่างกันเพียงแค่บทบาทหน้าที่ หน้าที่การงานทุกคน ลูกหลานคนกะเหรี่ยงแต่ละคนในการดำรงชีวิตอยู่ จะต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่มีใครอยู่ได้ด้วยตัวเองเดียวบนโลกนี้ได้ ทุกคนต่างก็มีบทบาทหน้าที่เป็นของตนเอง

8. ลายต้าแคว้สะ (อกตักแตน) ลายนี้จะนำไปใช้สำหรับการเริ่มต้นสานกือ จ่อดเพอ ตัวของผู้สานเองได้จินตนาการและถอดแบบลักษณะอกของตักแตน มีองค์ความรู้คำสั่งสอนสอดแทรกดังต่อไปนี้คือ ต้องการให้ลูกหลานคนกะเหรี่ยงดูตักแตนเป็นตัวอย่างเพราะโดยธรรมชาติแล้วตักแตนหลาย ๆ ชนิดมีการปรับตัวพร่างตัวหรือกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ได้ จึงทำให้การพร่างตัวสามารถมีชีวิตอยู่รอดได้จากเงื้อมมือของศัตรูได้ ลูกหลานคนกะเหรี่ยงก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีการปรับตัวให้อยู่รอดในโลกท่ามกลางกระแสของทุนนิยมที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชนได้ มีทักษะในการที่จะรู้จักยอมรับและปฏิเสธ ความเจริญที่มาจาก

ภายนอก และรู้จักพัฒนาสิ่งดี ๆ ที่มีอยู่แล้วให้เข้ากับโลกภายนอกได้อย่างลงตัว

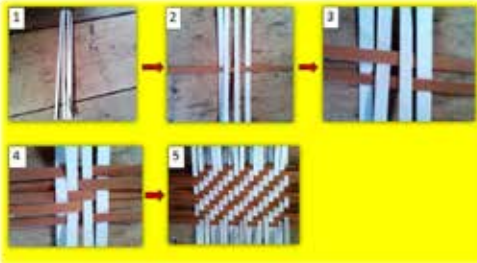
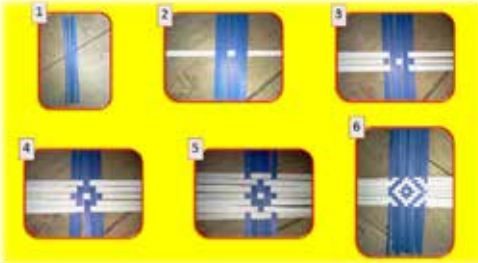
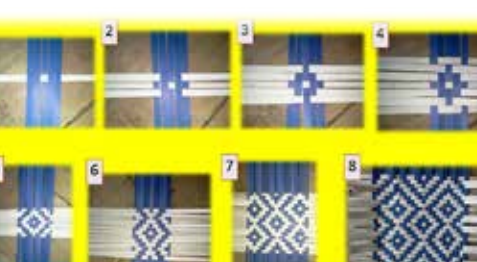
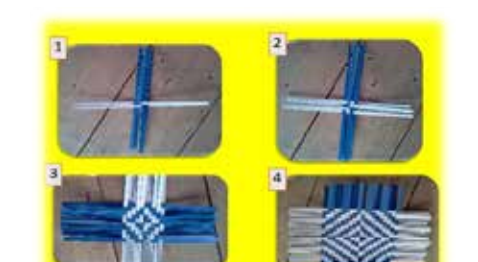
9. ลายเซ่ตรา (ง่ามไม้) ใช้สำหรับการสานเพกื่อ และก้อแล มีลักษณะแยกออกมาเป็นสองแฉก คล้ายง่ามไม้ คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อกันว่า เมื่อมนุษย์เราตายไปแล้วมีสองทางที่จะได้เดินไปคือ หากทำดีก็จะได้ขึ้นไปสู่สวรรค์ดั่งสรวง หากทำชั่วก็จะได้ลงไปสู่นรกอบเวจี ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับผลบุญกุศลของแต่ละคนที่สั่งสมกันมา

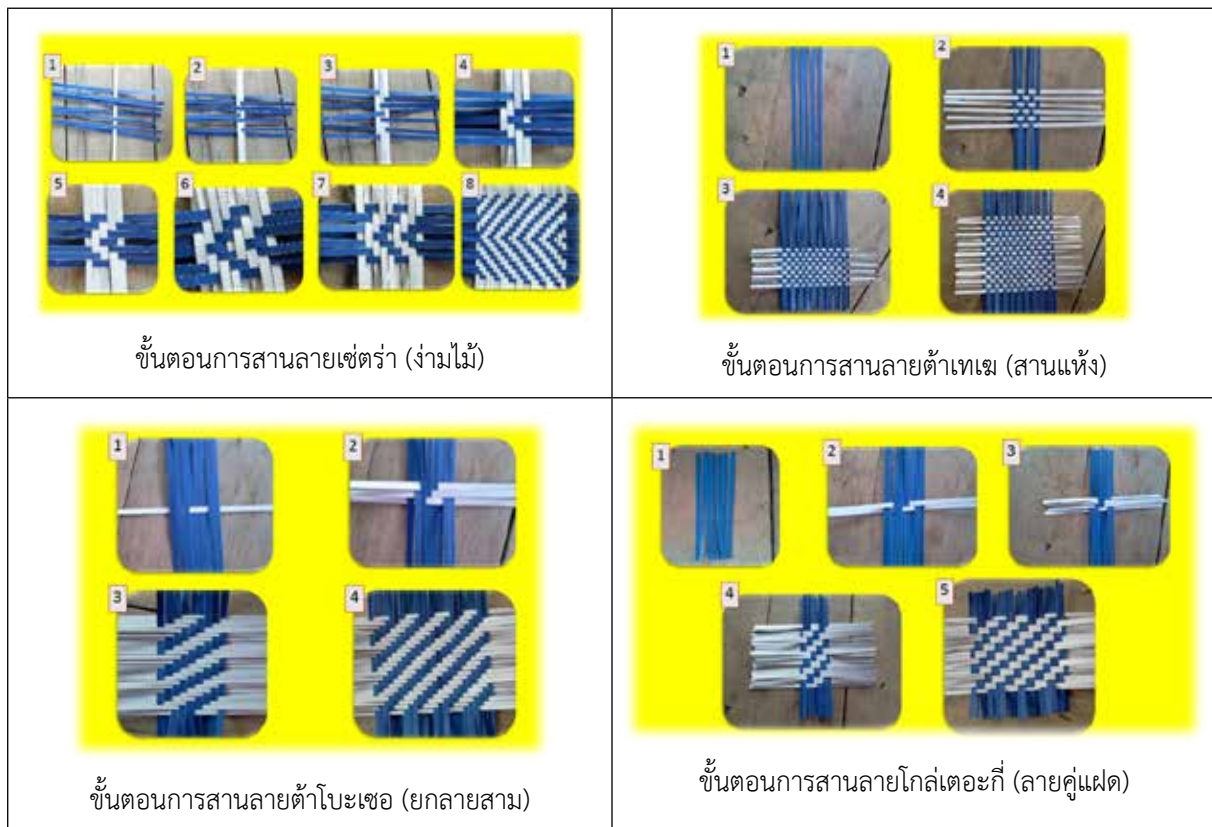
10. ลายต้าเทเม (सानแห้ง) ลายนี้ใช้สำหรับสานขอสี่ เพกื่อ เบอ แคะคา แะะแซะ ขอคาพล่อล่อ เป็นลายง่าย ๆ คล้ายกับตะแกรง จักตอกสานขึ้นลงสลับกันไปมาจะมีตาห่างหรือถี่ขึ้นอยู่กับภาษาชนที่ต้องการใช้งาน เป็นลายแรกที่ใช้ในการฝึกสาน เพราะค่อนข้างเรียบง่าย และไม่ได้สลับซับซ้อนอะไรมากนัก ต้องการสั่งสอนให้ลูกหลานคนกะเหรี่ยงรู้ว่า คนกะเหรี่ยงควรดำเนินวิถีชีวิตด้วยความเรียบง่าย สันโดษ อยู่อย่างพอเพียง

11. ลายต้าโอะเซอ (รูปยกลายสาม) ลายนี้ใช้สำหรับจักสานก้อแล เพกื่อ น่อวี มีการจินตนาการมาจากชั้นบันได ต้องการสั่งสอนลูกหลานกะเหรี่ยงว่า ชีวิตของมนุษย์เรานั้นจะต้องมีการเจริญเติบโตทั้งร่างกาย และจิตใจไปพร้อม ๆ กันที่ละก้าว ทีละขั้น สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ และจะต้องมีสติในการเดินขึ้นบันไดอยู่เสมอ ๆ

12. ลายต้าโกล่เตอะเกี (ลายคู่แฝด) ลายนี้ใช้สำหรับ ขอสี่ ก้อแล (กระดัง) และน่อวี (ไม้พืดข้าว) มีลักษณะคล้าย ๆ กับลายขอสี่ดา เพียงแต่สานคู่กันด้วยตอกสองเส้น ต้องการสั่งสอนลูกหลานชาวกะเหรี่ยงเกี่ยวกับการมีความรักที่มีความซื่อสัตย์ซื่อตรงว่า เมื่อหนุ่มสาวคู่ไหนที่ตกลงปลงใจจะเริ่มต้นใช้ชีวิตคู่ด้วยกันแล้ว จะต้องคอยดูแลซึ่งกันและกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันจนแก่เฒ่า และจนกว่าที่จะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งล้มตายไป

การสร้างลายจกสานด้วยภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง

 ขั้นตอนการสร้างลายขาคีตา	 ขั้นตอนการสร้างลายกะโปเตอ (ใบแมงมุม)
 ขั้นตอนการสร้างลายกะโปจื่อ	 ขั้นตอนการสร้างลายก้อแลแบว (แผ่นดินกว้าง)
 ขั้นตอนการสร้างลายหมโตะ (แว่นตา)	 ขั้นตอนการสร้างลายต้าลู่ (ภูเขา)
 ขั้นตอนการสร้างลายพอแยะโอะ (ดอกไม้ 5 ดอก)	 ขั้นตอนการสร้างลายต้าแ้วสะ (อกตึกแทน)

ภาพที่ 1 การแสดงขั้นตอนการจักสาน 12 ลาย ภูมิปัญญาของบ้านยะโมคี
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560

3. ความสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่าในการดำรงชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านยะโมคี

การออกแบบอุปกรณ์และการสรรหาทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการผลิตเครื่องจักสาน โดยใช้วัสดุที่หาง่าย มีอยู่ในพื้นที่อยู่อาศัย เกิดคุณค่าต่อชุมชนสำหรับการจักสานที่เป็นงานประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรม ผู้สร้างงานในชุมชนต้องสร้างเครื่องมือที่สำคัญ ๆ ก่อนจะนำไปใช้กับการแปรรูป

วัสดุไม้ไผ่หรือหวายให้เป็นเส้นตอกเพื่อสร้างงานรูปแบบต่าง ๆ การจักสานจำเป็นต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการจักตอก ขาวกะเหรี่ยงคิดค้นอุปกรณ์การใช้งานแบบต่าง ๆ ที่พบในชุมชน โดยเกิดจากการดัดแปลงวัสดุโลหะ กระป๋อง ใบเหล็ก เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่กลายเป็นอุปกรณ์ เช่น มีดอีโต้ มีดเหลาตอก เหล็กเสียบ ไม้จัด และเครื่องเรียด ตามทัศนวิสัยภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 2 อุปกรณ์ที่ผลิตจากภูมิปัญญาสำหรับการจักสานในชุมชน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2560

ในคุณค่าทางธรรมชาติที่ชุมชนอยู่กับทรัพยากร เกื้อกูลประโยชน์ ผู้วิจัยพบว่าชุมชนใช้ไม้เป็นพืชตระกูลหลัก สำหรับสร้างประดิษฐกรรมภูมิปัญญา มีจำนวน 9 ชนิด ได้แก่ ว่ากลือ (ไผ่หก), ว่าเกอะมา (ไผ่ไร่ล่อ), ว่าแซ, ว่าเกล (ไผ่ไร่), ว่าบลอ (ไผ่ข้าวหลาม), ว่าหมี่ (ไผ่ซาง), ว่าซื่อ (ไผ่หนาม), ว่าลี (ไผ่บง) และว่าเบว ซึ่งไผ่แต่ละชนิดจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น ลำปล้องยาว เนื้อหนา เป็นต้น ดังนั้นผู้จักสานจึงจำเป็นต้องเลือกไม้ไผ่ที่มีคุณภาพเหมาะสม ในการจะนำมาเหลาเป็นดอก เพื่อใช้ในการจักสานแต่ละประเภทนั้น ๆ ตามความต้องการ เช่น การเลือกไผ่หกมาสานกระดิ่ง เพราะไผ่หกมีคุณสมบัติปล้องยาว เนื้อหนา จักและเหลาดอกได้ง่าย กรรมวิธีการคัดเลือกวัสดุธรรมชาติเพื่อสร้างเครื่องจักสานพบว่า ไม้ไผ่ทุกชนิดจะมีลักษณะที่คล้าย ๆ กัน เช่น ความทนทาน อายุ หรือเนื้อไม้ แต่การทำดอกต้องเลือกไม้ไผ่ให้ได้คุณภาพจะต้องดูองค์ประกอบดังนี้

1. ไผ่ปลัดใบช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม ช่วงนี้ควรยกเว้นการนำไม้ไผ่มาทำดอก เพราะช่วงนี้เนื้อไม้จะหอมหวาน มอดหรือแมลงชอบกิน

2. เมื่อตัดไม้ไผ่มาใหม่ ๆ ควรทิ้งไว้เพื่อสังเกตว่ามีแมลงตัวเล็ก ๆ มาตอมหรือไม่ ถ้ามีแมลงตัวเล็ก ๆ ตอมเป็นจำนวนมาก แสดงว่าไผ่ต้นนั้นมอดหรือแมลงจะชอบกินไม่ควรนำมาทำเป็นดอกเพื่อจักสาน

3. ไม้ไผ่ที่มีปลายขาดหรือไผ่ที่ถูกดักด้ก้นมีลักษณะไม่ค่อยสมบูรณ์ไผ่พวกนี้จะมีเนื้ออ่อนบาง ผิวกรอบจะมีความทนทานน้อย ขึ้นราง่าย ไม่ควรนำมาทำเป็นดอก

4. ความแตกต่างของเนื้อไผ่ขึ้นอยู่กับอายุของไผ่ ช่วงเวลาที่ตัด และสภาพแวดล้อมที่ไผ่ขึ้น ดังนั้นไผ่จึงมีลักษณะของผิวและเนื้อที่ต่างกัน ดังนี้

(1) ไผ่อายุได้ 1 ปี จะมีเนื้อและผิวที่อ่อนนุ่ม สามารถจักเป็นดอกได้ง่าย แต่ควรตากแดดให้แห้ง และเมื่อนำมาใช้สานควรจะแช่น้ำให้เหนียวก่อน โดยส่วนใหญ่จะใช้ส่วนผิวของลำไผ่ จะมีความทนทานมากกว่า

(2) ไผ่อายุได้ 2-3 ปี จะจักเป็นดอกได้ยากขึ้น แต่ความทนทานมีมากขึ้นจะใช้ส่วนเนื้อที่ติดกับผิวมาจักสาน โดยส่วนใหญ่

(3) ไผ่อายุ 4 ปีขึ้นไปลักษณะผิวลำไผ่จะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง เนื้อไม้จะอ่อนนุ่มกว่าไผ่ 2-3 ปี สามารถจักดอกได้ง่าย และมีความทนทานดี ส่วนผิวจะมีความแข็งขึ้น กรอบและหักง่ายควรใช้ส่วนเนื้อในมาทำดอกในการจักสาน

นอกจากนี้ผู้จักสานนำพืชตระกูลหวายมาเป็นส่วนประกอบเครื่องจักสานที่เสริมความแข็งแรงให้กับชิ้นงานโดยการนำหวายมาเป็นองค์ประกอบรองสำหรับชิ้นงาน หวายที่นำมาใช้มี 2 ชนิด ได้แก่ เก้ค่า (หวายขม) เก้กิ (หวายฝาด) คุณสมบัติของหวายขม เป็นหวายที่มีรสขมติดลิ้น มีลักษณะลำต้นใหญ่ สีเขียว เปลือกหุ้มหนามีหนามยาว เส้นใหญ่สามารถทำดอกได้หลายขนาด ผ่าแยกได้หลายส่วน เหมาะสำหรับการสานช่อกล้วย ฝักมิด และหวายเก้กิ (หวายฝาด) เป็นหวายป่าขนาดใหญ่ มีความเหนียวมาก ทนทาน เส้นใหญ่ยาว สามารถผ่าทำเป็นดอกได้หลายขนาด เหมาะสำหรับการสานช่อกล้วย ฝักมิด และทำเป็นดอกเส้นเล็กใช้มัดขอบเครื่องจักสานและนำมาสานสายสะพาย

ความสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่าในการดำรงชีวิต

เครื่องจักสานสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่าในการดำรงชีวิต ตามที่ เกรียงศักดิ์ ปะปะ. (2554: 35 -75) แบ่งไว้ทั้งหมด 5 ชนิด ประกอบด้วยเครื่องจักสานที่สัมพันธ์กับการดำรงชีวิต มีหลักการจัดแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ เครื่องจักสานที่ใช้ในการเกษตร เครื่องจักสานที่ใช้ดักจับสัตว์ (เอาไว้เลี้ยงกับเป็นอาหาร) เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน และเครื่องจักสานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อ

กลุ่มเครื่องจักสานที่ใช้ในการเกษตร

1. กือ (กระบุง) ใช้สำหรับบรรจุสิ่งของ พืชผัก หรืออาหารต่าง ๆ เวลาไปไร่ไปสวน แม่บ้านหรือหญิงสาวกะเหรี่ยงจะสะพายกือเพื่อไปเก็บอาหารในไร่หมุนเวียนในสวน หรือในป่า ใช้ไผ่หกหรือไผ่ซาง และหวายไล่ไก่ โดยตัวกือจะใช้ไม้ไผ่สานทั้งหมด ส่วนของขอบ ตัวดั่งรัดขอบ ก้นรองฐาน และหูหิ้วสายสะพายจะทำด้วยหวาย กือจะสานด้วยลายเกอะป๋อเดอ และลายต้าแคว้สะช่วงตอนบน การจักดอกเพื่อนำมาสานกันกือ (อะทุ) จะต้องมีความหนาประมาณ 1 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ส่วนตอรับลายจักเป็นเส้นเล็กและแบนอ่อนคล้ายเส้นกล้วยเตี้ยว (อะแป่ว) ใช้สานเป็นลายรับ ส่วนบนของกือและตอรับฐาน จักดอกให้มีความกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร จักบาง ๆ อ่อน ๆ ใช้ส่วนผิวของไม้ไผ่มาทำดอก แล้วขูดผิวเปลือกออกเล็กน้อยจะทำให้มีความแข็งแรงและทนทานมากขึ้น มีความเชื่อหรือข้อห้ามของกือว่า กือเป็นภาชนะที่สำคัญในการทำมาหากิน ควรใช้ให้เหมาะสมกับงาน ไม่ควรนำไปทำลายด้วยการเผา คนกะเหรี่ยงมีความเชื่อกันว่าจะทำให้ชีวิตไม่มีความมั่นคง และไม่ควรถือเอาเด็กใส่ในกือหรือสวมหัวเล่น เชื่อกันว่า

จะทำให้เกิดความยากลำบากในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ

2. ซ่อก๊วะ (กล้วย) ใช้สำหรับการขนลำเลียงพืชผักต่าง ๆ หรือผลไม้ที่มีขนาดใหญ่ เช่น ผักกาด ผักกูด มะละกอ ฟักทอง แตงกวา หน่อไม้ ฯลฯ และการหาพิน หยวกกล้วย โดยใช้สะพานด้านหลัง ซ่อก๊วะเป็นภาชนะขนาดใหญ่ สูง 60 เซนติเมตร ก้นกว้าง 30 เซนติเมตร และมีปากกว้าง 40 เซนติเมตร สามารถวางตั้งได้สะดวก ใส่ของได้มากมาย การสานซ่อก๊วะนั้น จะใช้ไม้ซาง ไม้หก ไม้บง ถ้าใช้หวายจะใช้หวายพันธุ์เส็กหรือหวายผาดก็ได้ จะใช้ตอกเส้นใหญ่กว่าเครื่องจักสานชนิดอื่น เพื่อความแข็งแรงสามารถรับน้ำหนักได้มาก ตอกที่ใช้ต้องเป็นส่วนผิวของไม้ไผ่ โดยการตัดไม้ไผ่แต่ละท่อนให้มีความยาวเท่า ๆ กันประมาณ 2 เมตร ผ่าเป็นซีกเล็ก ๆ กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร แล้วนำมาเหลาจนตอกไม้มีความบางพอที่จะหักมุมได้ เชื่อกันว่า ลายตัวก็แห่มของซ่อก๊วะนั้นมีตามากคล้ายตาของสับประรด ใช้ป้องกันภูติผีปีศาจ หรือป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ โดยคนกะเหรี่ยงจะนำซ่อก๊วะวางตั้งที่ประตูบ้านในตอนกลางคืนเพื่อป้องกันผีร้าย หรือเมื่อมีเด็กร้องไห้โดยไม่รู้สาเหตุ ให้วางซ่อก๊วะคว่ำที่หน้าประตู แล้วนำหมากและพลูหรือผ้าชิ้นวางบนก้นของซ่อก๊วะ เชื่อว่าวิธีนี้จะสามารถไล่ผีออกจากบ้านได้

3. คล่อ (เสื่อ) ใช้รองพื้นสำหรับนวดข้าว ตากข้าวเปลือก หรือตากแห้งใบชา ผริก ถั่ว ในอดีตใช้ปูพื้นสำหรับนั่ง นอนในบ้าน สามารถม้วนเก็บได้ การจักตอกจะต้องใช้ไม้ไผ่ที่มีลำปล้องขนาดใหญ่ เช่น ไม้ซาง ไม้หก หรือไม้เอี้ยะที่มีอายุมากกว่าสองปี เพื่อความทนทานและไม่ค่อยมีตัวมอดมากัดกิน มีลำปล้องยาวมากกว่า 60 เซนติเมตร ใช้ตอกแบบปล้องเดียว นำมาผ่ากรีดเป็นแผ่นใหญ่กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร แล้วจักเป็นแผ่นบาง ใช้ส่วนในของเนื้อไม้ การสานจะสานด้วยลายตาเบาะเชอ ความเชื่อและข้อห้ามเกี่ยวกับคล่อนั้น มีดังนี้ นอกจากจะใช้เสื่อเป็นประโยชน์ในการเกษตรแล้ว ยังใช้สำหรับห่อศพระหว่างประกอบพิธีกรรมด้วย ดังนั้นจึงห้ามไม่ให้ใช้เสื่อม้วนตัวเล่น หรือปักปัดร่างกายทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ต้องใช้ในทางที่ถูกต้อง มิฉะนั้นจะเป็นลางไม่ดีหรือเกิดสิ่งไม่ดีต่อบุคคลที่ใช้

4. น่อวี (พัด) ใช้เป็นอุปกรณ์สำหรับพัดเศษฟางและข้าวเปลือกที่ลืบออกหลังจากการนวดข้าวเสร็จ ด้วยการพัดไปมา น่อวีจะมีลักษณะเป็นแผ่นวงกลมมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 40 เซนติเมตร มีด้ามยาวประมาณ 65 เซนติเมตร สำหรับจับถือ การสานจะสานด้วยลายสองแบบ

คือ ลายเกอะป่อเดอ และลายเกอะป่อจือ แล้วแต่ช่างแต่ละคนจะเลือกสายในการสาน จะใช้ไม้หกหรือไม้เอี้ยะ การเลือกไม้จะต้องเลือกไม้ที่มีลำปล้องยาว จากนั้นนำมาผ่าและจักครึ่งหนึ่ง เพื่อนำมาสานเป็นแผ่นเล็ก ๆ ใช้สำหรับผูกมัดติดเป็นขอบแข็งและใช้หวายเส็ก มาจักเป็นเชือกเส้นเล็กยาว ๆ ใช้สำหรับผูกมัดติดด้ามขอบและมัดขอบ

5. โคะหม่อ (หมวก) ใช้สำหรับสวมติดหัวกันแดด กันฝนเวลาไปทำงานในไร่นาในสวน มีลักษณะด้านล่างกว้าง ส่วนด้านบนแหลม มีขอบแข็งที่ช่วยยึดกันไว้ ข้างในมีที่จับศირชะ และมีเชือกสำหรับคล้องคอ ขนาดโดยทั่วไปสูงประมาณ 20 เซนติเมตร กว้าง 45 เซนติเมตร หรือมีขนาดตามความต้องการของผู้ใช้ การสานจะสานด้วยลายเกอะป่อเดอ นิยมใช้ตอกจากไม้ซาง ไม้หก จักตอกในลักษณะบาง ๆ กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร เหลาตอกให้เรียบมัน เป็นเครื่องจักสานที่คนกะเหรี่ยงได้ประยุกต์มาจากคนพื้นราบ

กลุ่มเครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน

ในบ้านของคนกะเหรี่ยง พบเครื่องจักสานในครัวเรือนมากมายหลายลักษณะ ส่วนใหญ่จะเป็นภาชนะที่ใช้จัดเก็บผลผลิตทางการเกษตรหรือพืชผักอาหารที่ปลูกและหาได้จากป่า อีกทั้งใช้เก็บข้าวของเครื่องใช้ที่อยู่ในบ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย จากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่ พบลักษณะเครื่องจักสาน 6 ชนิด ดังนี้

1. ทอ ใช้สำหรับเก็บเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม เอกสารสำคัญ หรือสิ่งของต่าง ๆ ที่ไม่ค่อยได้นำออกมาใช้ประโยชน์บ่อย ๆ เช่น หม้อ ฉาบ สร้อย มีลักษณะคล้ายหีบ สานสองชั้น มีฐานขาตั้ง มีฝาปิด มีขนาดความสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ทอสามารถใช้เป็นภาชนะที่เคลื่อนที่ได้ โดยการนำสายสะพานมาผูกติดตรงหูข้างลำตัวของทอ โดยใช้สะพานบ่าหรือคาดหัวก็ได้ การสานทอ จะใช้ไม้หกหรือไม้ซาง การสานลำตัวตอกแนวตั้งหรือตอกต้น (อะทุ) จะใช้ตอกส่วนผิวของไม้ไผ่ เอาเยื่อในออกเล็กน้อย แล้วจักตอกกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร และยาวประมาณ 1 เมตร หรือยาวกว่านั้นก็ได้ ส่วนตอกแนวสานใช้ตอกส่วนเนื้อไม้จักตอกประมาณ 1 เซนติเมตร หรือยาวกว่านั้น ส่วนหวายจักเป็นตอกเส้นยาว ๆ เพื่อใช้ในการมัดประชิดขอบเส้นระหว่างฝาปิดและลำตัว การสานทอจะสานด้วยลายเกอะป่อเดอ และผละแห่ม เพื่อให้เกิดลายหลาย ๆ ตัวขึ้นด้านหน้าและด้านหลัง

2. แจ่มะได้ เป็นภาชนะขนาดใหญ่ ใช้สำหรับเก็บเมล็ดข้าวเปลือกในบ้าน เพื่อใช้ในการนำมาบริโภค ลักษณะ

ของแจ้จะคล้ายกับกระบุงแต่มีฐานขาตั้งสี่ขาเพื่อรับน้ำหนัก ไม่มีฝาปิด แต่จะใช้ผ้า หรือสานไม้ไผ่มาเป็นฝาปิดแทน แจ้จะได้สามารถบรรจุข้าวเปลือกได้ 10 ถังขึ้นไป ไว้ตามบ้านเรือนหรือยุ้งข้าว ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ มีขนาดสูงตั้งแต่ 1 เมตรขึ้นไป กว้าง 80 เซนติเมตรขึ้นไป การทำตอกนิยมใช้ไม้หกและไม้ซางที่มีอายุประมาณ 2-3 ปี แล้วจักเป็นตอกขนาดกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ให้มีความอ่อนบางพอประมาณ ส่วนตอกต้นจะจักให้มีความแข็งกว่าตอกสาน แล้วทำตอกหยาบเป็นเส้นเชือกเพื่อใช้ผูกติดปากขอบและคันขา ส่วนขาตั้งใช้ลำไม้ไผ่ขนาดเล็ก การสานฐานล่างจะสานด้วยลายเกอะป่อเตอ ลำตัวขึ้นเป็นลายด้าเทเม หลังจากทีสานเสร็จอาจจะนำมูลวัวหรือควายทาผิวนอก เพื่อกันรั้วและมอด หรือปลวกกัดกินก็ได้ ในเรื่องของข้อห้ามและความเชื่อ มีดังนี้ แจ้เป็นภาชนะบรรจุข้าวเปลือก ในแต่ละปีนั้น จะต้องทำพิธีเรียกขวัญให้กับแจ้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้ข้าวมีเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยนำเลือดไก่และขนไก่ไปทาที่ตัวแจ้

3. จ่อตอเพอ เป็นภาชนะที่ใช้ในครัวเรือน มีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีลักษณะรูปทรงกรวย ก้นเล็ก ปากขอบเป็นวงกลมกว้าง และมีฐานรองลำตัวทำด้วยไม้ 4 มุม โดยทั่วไปจ่อตอเพอใช้สำหรับเก็บอุปกรณ์เย็บผ้า ทอผ้า เช่น ด้าย เข็ม ลูกเดือย ฝ้าย จะง่ายสำหรับการหยิบใช้ และยังป้องกันด้ายขึ้นราและเข้มนขึ้นสนิมด้วย มีขนาดทั่วไปสูง 20 เซนติเมตร ปากกว้าง 25 เซนติเมตร การทำตอกจะใช้ตอกจากไม้ซาง ไม้บง หรือไม้หกก็ได้ ซึ่งจะใช้ส่วนผิวของไม้ไผ่ที่มีอายุตั้งแต่ 2-3 ปีขึ้นไป โดยตากเหี่ยวข้าวในออกเล็กน้อย จะจักเป็นเส้นเล็กมีเหลี่ยมเล็กน้อยคล้ายเส้นหมี่ ทำเป็นเส้นยาว ๆ ส่วนตอกต้นนั้นจะเป็นตอกเสาของจ่อตอเพอจักตอกแบนกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ยาวประมาณ 60 เซนติเมตร การสานจ่อตอเพอด้านล่างสานด้วยลายเกอะป่อจ้อ ส่วนบนจะสานด้วยลายโทเมฆา และใช้หวายทำขอบปากและตัวยึดมุม

4. ขาคอค่า เป็นภาชนะสำหรับผูกติดแขวนไว้ในครัวเรือนหรือกระท่อมในไร่นา ไว้เก็บสิ่งของ เช่น แก้วน้ำ จาน ชาม สาก ครก เพื่อให้อยู่เป็นที่ เป็นทางและหยิบใช้อย่างสะดวก และยังเป็นอุปกรณ์สำหรับขุดดิน หิน ทราบ เศษใบไม้ และขยะได้อีกด้วย มีลักษณะเป็นกรวยโค้งสามเหลี่ยม ปากกว้างง่ายในการถ่ายเทสิ่งของมีขนาดโดยทั่วไปกว้างประมาณ 40 เซนติเมตร ใช้ตอกจากไม้หก ไม้ซาง หรือไม้บงก็ได้ ถ้าใช้สำหรับขุดดินนั้น จะต้องใช้ตอกที่แข็งกว่าเล็กน้อย โดยจะใช้ส่วนของผิวไม้ แต่ถ้าใช้สำหรับเก็บของจะใช้ตอกที่

อ่อนกว่า โดยใช้ได้ทั้งผิวและส่วนเนื้อของไม้ จะสานด้วยลายด้าเทเม

5. ก้อแล่ (กระดัง) เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับผัดข้าว เพื่อคัดแยกข้าวสาร แกลบ รำ หรือเมล็ดพันธุ์ต่าง ๆ ที่เราต้องการแยกเปลือกออก เช่น เมล็ดผักกาด เมล็ดถั่ว ฯลฯ และยังใช้สำหรับเก็บรองสิ่งของต่าง ๆ สารพัดชนิด ตากแห้ง ผลผลิตทางการเกษตร เช่น พริก ผักกาด ใบชา และก้อแล่เป็นเครื่องจักสานที่มีลักษณะเป็นแผ่นเรียบทรงกลม มีขอบแข็ง สูงขึ้นมาเล็กน้อยพอจับถนัดมือ แล้วมัดยึดด้วยหวายเพื่อความแข็งแรง มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 56-60 เซนติเมตร ในการสานก้อแล่นั้น นิยมใช้ตอกจากไม้ซางและไม้หก อายุ 3-4 ปีขึ้นไป ตอกสานตัวของก้อแล่จะใช้ตอกผิวส่วนบางประมาณ 1 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 2-3 เซนติเมตร ต้องใช้ไม้ปล้องเดียว ขอบล่างใช้ไม้ส่วนผิว โดยเหลาเปลือกที่อ่อน ๆ และข้อปล้องด้านในออก เปลือกนอกเหลาเล็กน้อย จนตอกมีความหนาประมาณ 0.5 เซนติเมตร กว้างประมาณ 5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 3 เท่าของความกว้างก้อแล่ ประกบติดกันรอบสองชั้น ใช้หวายจักเป็นเส้นมัด

6. เพ็กอ เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับร่อนแยกรำข้าว เพื่อนำรำละเอียดไปเลี้ยงหมู หรือร่อนคัดเมล็ดพันธุ์ที่มีเมล็ดเล็ก เช่น ถั่ว งา พริก ผักกาด ฯลฯ และยังใช้ตากแห้ง เมล็ดพันธุ์ หรืออาหารต่าง ๆ ไว้เหี่ยวเตาไฟ เพ็กอมีรูปร่างลักษณะกลมคล้ายก้อแล่ แต่มีดละเอียดเล็ก มีความกว้างพอประมาณ ขอบแข็งเพื่อกันการกระเด็นของเมล็ดพืชและถือจับได้ง่าย มีขนาดความกว้างประมาณ 36 เซนติเมตร ขอบสูง 3.5 เซนติเมตร การสานจะสานด้วยลายด้าเบาะนี้หรือลายที่คิดประยุกต์ขึ้นมาเองตามสภาพแวดล้อมของชุมชนนั้นๆ ส่วนการทำตอกจะใช้ตอกจากไม้ซางหรือไม้หกก็ได้ แล้วจักตอกเป็นเส้นเล็ก ๆ คล้ายเส้นกล้วยเตี้ยมีเหลี่ยมเล็กน้อย

กลุ่มเครื่องจักสานที่ใช้ดักจับสัตว์และเลี้ยงสัตว์

คนกะเหรี่ยงมีวิถีชีวิตที่อยู่กับป่า อยู่กับธรรมชาติ ดำรงชีวิตสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ การหาอยู่หากินจะไม่ทำลายธรรมชาติ จึงได้ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำง่าย ๆ ด้วยการจักสาน ซึ่งมีขนาดเล็กพอหากินสำหรับครอบครัวหนึ่งหรือมือหนึ่ง ๆ เท่านั้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์จะสานสำหรับการเลี้ยงไก่ จากการที่ได้เข้าไปศึกษาในบ้านยะมะคี พบว่า มีเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น เป็นจำนวนทั้งสิ้น 4 ชนิด ได้แก่

1. กือจอบอ เป็นภาชนะสำหรับเก็บใส่สัตว์น้ำที่จับได้ เช่น กุ้ง ปู ปลา กบ เขียด มีรูปทรงกลมยาวคอคอดผาคออบมีงา สำหรับใส่ปลาตลอดลงไปได้โดยไม่ต้องเปิดฝา แต่ปลาจะออกไม่ได้เพราะติดที่งา ใช้สะพายข้างลำตัวขณะที่ไปหาปลาตามลำห้วย กือจอบจะมีขนาดกว้าง 20 เซนติเมตร สูง 20 เซนติเมตร วัสดุที่ใช้สานคือไผ่หก ไผ่ซาง ไผ่ไร่ ไผ่บง หรือหวายก็ได้ การจักตอกจะจักเป็นเส้นแบนเล็ก ๆ คล้ายเส้นกล้วยเดี่ยว การสานจะสานด้วยลายตาโบะเขอ ส่วนคอคอดสานด้วยลายแป้วเป๋อกี้

2. เบอ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ดักจับปลาในลำห้วย ลำคลอง เหมืองฝาย นา หรือในหนองน้ำ เบอมีสองแบบคือแบบที่ลำตัวเป็นรูปทรงกระบอกยาว มีปากกรวยและงาข้างเดียว มีก้นเป็นเหลี่ยมแหลม ขนาดสูง 50 เซนติเมตร แบบที่สองคือ มีลักษณะลำตัวรูปทรงกระบอก จะมีปากกรวยและงาทั้งสองข้าง เบอทั้งสองแบบมีลึงงาปลายแหลมชนกันที่ข้างในช่วงปาก เวลาปลาเข้าไปลึงงาที่อ่อนจะเปิดรูออกและปิดชนกัน เมื่อปลาเข้าไปแล้วไม่สามารถกลับออกมาได้ โดยทั่วไปเบอจะมีความสูงประมาณ 50 เซนติเมตร ปากกว้างประมาณ 25 เซนติเมตร การทำตอกจะทำตอกจากไม้ไผ่ เช่น ไผ่ซาง ไผ่บง ไผ่หก ที่มีอายุ 2-3 ปี จักตอกขนาดกว้างประมาณ 0.5 เซนติเมตร ความยาวประมาณ 1 เมตร ในการสานเบอนั้น จะสานด้วยลายตาเทเม สานตะแกรงยกขึ้น 1 ลง 1 สลับกันขึ้นลง ส่วนความห่างของตานั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการใช้ประโยชน์ของผู้สาน โดยส่วนใหญ่จะสานให้มีตาถี่ เพื่อดักจับปลาเล็กได้

3. ขอสี่ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับขังไก่ ใช้ขังไก่กับลูกไก่ที่ยังเล็ก หรือขังแยกไก่ มีลักษณะช่องปากกว้างสำหรับจับไก่เข้าออกและมีไม้กั้นช่องปาก มีช่องลมเพื่อให้ไก่หายใจได้สะดวก ช่วงล่างสานแบบมิดชิดเพื่อกันการคุ้ยการจิกของไก่ตัวอื่นที่อยู่ข้างนอก และพื้นด้านในมีแผ่นไม้ไผ่ที่สานลายขอสี่ตามาวางรองเพื่อป้องกันลูกไก่ตก ขนาดทั่วไปของขอสี่จะกว้างประมาณ 35 เซนติเมตร สูงประมาณ 25 เซนติเมตร การสานส่วนใหญ่นิยมใช้ตอกจากไผ่หกและไผ่ซาง โดยตัดไม้ไผ่ให้มีความยาวโดยประมาณท่อนละ 2 เมตร แล้วเหลาส่วนในออก นำมาจักเป็นแผ่นบาง ๆ ส่วนแผ่นรองใช้ตอกปล้องเดียวจักเป็นแผ่นบาง ๆ กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร และจะสานด้วยลายตาเทเม สานถี่ ๆ เพื่อกันไม่ให้ลูกไก่ออกมาข้างนอกได้ นอกจากนั้นยังมีข้อห้ามและความเชื่อเกี่ยวกับขอสี่ด้วยว่า ไม่ควรสานขอสี่ขนาดเล็กเล่น ห้ามให้เด็กเล่น

และนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เพราะขอสี่ขนาดเล็กนั้นมิได้สำหรับผู้ที่ตายไปแล้วเท่านั้น เมื่อมีคนตายจะต้องมีการทำพิธีด้วยไก่ 1 ตัว และสานขอสี่ขนาดเล็กเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติ เชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายมีสัตว์เลี้ยงไว้ในสวรรค์อีกภพหนึ่ง

4. ขอฆ่าพล้อหล่อ (สุมไก่) เป็นอุปกรณ์ขนาดใหญ่ที่ประยุกต์มาจากคนพื้นราบ ใช้สำหรับขังสัตว์ครึ่งละหลาย ๆ ตัว เช่น เป็ด ไก่ มีลักษณะกลม ด้านหัวสุมไก่ปล่อยเป็นช่องกลมเล็ก ๆ ไว้เพื่อจับสัตว์ ขนาดทั่วไปบริเวณหัวสุมมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 20 เซนติเมตร ก้นสุมมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 เมตร ความสูง 60 เซนติเมตร หรือสานขนาดตามความต้องการใช้ การสานจะสานด้วยลายตาเทเม ตาห่าง ๆ ที่ก้นสุมสานแบบชิดเพื่อจับกันแน่นและมีความแข็งแรง ตอกที่นิยมใช้จะเป็นส่วนผิวของไผ่ซางและไผ่หกมาทำตอก เพราะมีความแข็งแรงทนทาน ใช้ตอกยาวประมาณ 2 เมตร นำมาผ่าเส้นเล็กกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร

กลุ่มเครื่องจักสานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมความเชื่อ

พิธีกรรมความเชื่อของคนกะเหรี่ยง จะเกี่ยวข้องกับการทำมาากินการดำรงชีวิตอยู่ในวิถีคนอยู่กับป่า ซึ่งคนกะเหรี่ยงที่ยังคงนับถือศาสนาตั้งเดิมนั้น จะต้องประกอบพิธีกรรมสืบทอดตามบรรพบุรุษของตนเองอย่างเคร่งครัด หากไม่ทำ หรือทำผิดพิธี คนกะเหรี่ยงเชื่อว่า ผีป่าหรือผีน้ำจะลงโทษผู้นั้น หรือจะเกิดภัยอันตรายกับคนในครอบครัว และคนในชุมชนได้ พิธีกรรมต่าง ๆ นั้นจะทำในช่วงก่อนการผลิตหรือหลังเก็บเกี่ยวข้าว จะมีการเลี้ยงผีเจ้าที่ ทั้งแม่น้ำ ป่า ไร่ นา ถนน หรืองานประเพณี เช่น งานแต่ง งานมัดมือ หรือ ยามเจ็บป่วย การทำพิธีดังกล่าวจะใช้เครื่องจักสานบางชนิด เพื่อแสดงสัญลักษณ์ หรือสื่อความหมายกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมีด้วยกันหลายชนิด สำหรับในบ้านยะโมคี พบ 2 ชนิด

1. ขอฆ่า ใช้สำหรับใส่ไก่เพื่อไปทำพิธีเลี้ยงผีไร่ คนกะเหรี่ยงที่ยังคงนับถือศาสนาตั้งเดิม จะต้องทำพิธีกรรมในไร่ข้าว หลังจากที่ได้ทยอยนำในไร่เสร็จรอบสอง ช่วงนั้นต้นข้าวกำลังตั้งท้อง ราว ๆ เดือนกรกฎาคม – สิงหาคม จะทำพิธีนี้เพื่อให้เจ้าที่ปกป้องและดูแลรักษาต้นข้าวให้พ้นจากภัยต่าง ๆ

2. ต้ากะโญ่ ต้ากะโญ่ จะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล เช่น การวางเสาเอก สำหรับสร้างบ้านใหม่ การขึ้นบ้านใหม่ การทำหอผีในการเลี้ยงเจ้าที่ ใช้สำหรับติดแขวนตามประตูหน้าบ้าน หรือมุม

สรุปและอภิปรายผล

ชุมชนกะเหรี่ยงที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะต้นกล้วยป่า และต้นไม้ที่หลากหลายชนิด ซึ่งก็ส่งผลต่อให้ในชุมชนมีการจักสานขึ้นมาด้วย โดยกำหนดลักษณะศิลปวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงด้วยการสร้างงานหัตถกรรมจักสานที่ผลิตขึ้นด้วยภูมิปัญญาของชุมชนและใช้ภูมิปัญญาในการผลิตสิ่งของ เครื่องใช้ที่มีอยู่ตามบริบทของชุมชนได้แก่ ไม้ไผ่ หวาย และคล้า ที่ดำรงสืบทอดอยู่ภายในชุมชนแห่งนี้ หัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่ที่ผลิตขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์หลายประเภท และหลายชนิด โดยมีการกำหนดลักษณะนามของภาชนะตามลักษณะของขนาด และประเภทการใช้งาน หรือค้นพบการใช้ชื่อผู้จักสานคนแรกตั้งชื่อและเรียกสืบต่อกันมา การวิจัยได้ศึกษาการถอดแบบลวดลายจักสานที่พบในชุมชน มีจำนวนทั้งสิ้น 12 แบบ และพบเครื่องจักสานอีก 17 ชนิด สำหรับการปรากฏลวดลายที่พบในภาชนะจักสานแต่ละชนิด แต่ละประเภทนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ด้วยระหว่างคนกับธรรมชาติ การประยุกต์กับวิถีชีวิตโดยอาศัยวิธีการลอกเลียนธรรมชาติ ซึ่งผู้ประดิษฐ์ได้อาศัยจินตนาการและแนวคิด เพื่อเชื่อมโยงวิถีชีวิตของคนกะเหรี่ยงที่แสดงออกถึงความผูกพัน การพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิตมาเป็นเวลาช้านาน ชุมชนได้ผลิตอัตลักษณ์การจักสานโดยวิธีการผสมผสานการพบสิ่งใหม่จากนอกชุมชน และนำมาปรับปรุงกับงานหัตถกรรมที่มีความชำนาญ สอดคล้องกับการศึกษาของ ศาสตรา เหล่าอรรค (2560: บทคัดย่อ) ชุมชนบ้านกุดขุมมีเอกลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการผลิตเครื่องจักสานหวายและนำวัสดุทดแทนหวายในท้องถิ่นมาใช้ด้วยต้นเครื่องชูดซึ่งเป็นเถาว์ ซึ่งเป็นพืชที่มีอยู่มากบริเวณป่าโคกป่าทาม นำมาสานแทนหวายโดยช่างผู้ชำนาญในชุมชนสามารถที่จะสานหวายและต้นชูดออกมาได้หลาย Pattern ตามความต้องการของลูกค้า งานสิ่งแต่ละตัวจะมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนใครสามารถผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์จากเครื่องชูด และอนุรักษ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนั้นการวิจัยชุมชนกะเหรี่ยงจึงปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ควรกระทำโดยการเสริมหลักสูตรของท้องถิ่น เป็นการออกแบบลวดลายใหม่ เช่น ลายแหมโตะ เป็นต้น เครื่องจักสานชุมชนถูกผลิตความหมายใหม่จากบริบทของบุคคลภายนอก โดยบุคคลภายนอกได้นำ

ไปปรับใช้กับบริบทของตนเอง เช่น การประดับเวทีกิจกรรม การพัฒนาเครื่องเรือนประยุกต์ จนการปรับใช้ดังกล่าวสร้างชุมชนให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้นจากการจักสานและนำไปสู่การสร้างแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจักสานจากที่ดำเนินอยู่ทุกวันนี้ ได้ถูกสืบทอดให้กลุ่มเยาวชนชายบ้านยะโมคี ให้เป็นผู้สืบสานกระบวนการต่อไป

ชาวกะเหรี่ยง บ้านยะโมคี เรียกภาษากะเหรี่ยงว่า “ต่าเท ต่ากะ” ซึ่งคำว่า “ต่าเท” หมายถึง การใช้ตอกไม้ไผ่มาสานให้เป็นภาชนะ “ต่ากะ” หมายถึง การนำไม้ไผ่มาจักตอกบาง ๆ เพื่อนำมาผูกหรือมัด ดังนั้นคำว่า “ต่าเท ต่ากะ” เป็นการเรียกนามคู่กันในการทำงานคล้องจองกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ วินัย วิริยะพานนท์ (2557: 12) ที่เห็นว่า จักสานเป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการทำให้เกิดเครื่องจักสาน โดยต้องผ่านกระบวนการดังนี้ การจัก คือ การนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้นเป็นแฉก หรือเป็นริ้วเพื่อความสะดวกในการสาน ส่วนการสานคือกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่นำวัสดุจากธรรมชาติมาทำประโยชน์ และการถัก คือ เป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานมีความสมบูรณ์ เครื่องจักสานนั้น นับว่าเป็นสิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่งในชีวิตของคนกะเหรี่ยง เพราะเป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการทำมาหากิน และเป็นภาชนะบรรจุสิ่งของต่าง ๆ หรือใช้ในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อ คนกะเหรี่ยงนำเครื่องจักสานมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน แต่การใช้เครื่องจักสานของคนกะเหรี่ยงนั้นจะคำนึงถึงความเชื่อหรือข้อห้ามในการใช้ด้วย เพราะเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ นอกจากนั้น บ้านยะโมคียังเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชน ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาอย่างยาวนาน และเป็นภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบทอดต่อกันมาจนถึงลูกหลาน สอดคล้องกับที่ บุญส่ง เรศสันเทียะ (2553: 3) ที่กล่าวถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนท้องถิ่นที่ถ่ายทอดสืบสานต่อกันมาอย่างมีระเบียบแบบแผนยาวนาน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น เมื่อปีพุทธศักราช 2543 ระบบเกษตรเชิงเดี่ยวได้เข้ามาสู่ชุมชน ส่งผลให้หัตถกรรมจักสานของชาวกะเหรี่ยงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากเครื่องมือ เครื่องใช้ ภาชนะสำหรับการใช้บรรจุผลิตผลทางการเกษตร พืช ผัก ข้าวปลาอาหาร ถูกแทนที่ด้วยวัสดุสังเคราะห์ พลาสติก เห็นการเปลี่ยนแปลงผสมผสานการจักสานแบบใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในขณะนั้นได้อีกเช่นเดียวกัน การสร้าง

อัตลักษณ์ผ่านลวดลายผลิตภัณฑ์จักสาน มีแรงบันดาลใจจากสิ่งรอบข้างการนำเอาวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงที่มีความผูกพันกับธรรมชาติมาสร้างลายวิถีชีวิตในเครื่องจักสาน สอดคล้องกับที่อธิบาย เพื่อพิสูจน์ (2546: 1-4) ได้อธิบายว่า อัตลักษณ์ คือความรู้สึกลึกซึ้งติดตัวตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นและสิ่งอื่น ในขณะที่เดียวกันนั้นทัศนอัตลักษณ์ จะถูกกล่าวควบคู่ไปกับเรื่องของอำนาจ นิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง แม้ว่า หัตถกรรมจักสานชาวกะเหรี่ยง บ้านยะโมคี โดยทั่วไปในอดีตนั้น จะใช้ประโยชน์เป็นภาชนะที่ใช้เกี่ยวกับการบริโภคในครัวเรือนและการเกษตร เป็นเครื่องมือที่ใช้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อ แต่ปัจจุบันมีนวัตกรรมขึ้นมาใหม่ เช่น กอแล (กระดัง) จากอดีตใช้สำหรับร่อนข้าวเปลือกและฝัดข้าว ปัจจุบันนำมาปรับประยุกต์ใช้ตกแต่งประดับประดาบนเวที และนิทรรศการต่าง ๆ และขอเทอหล่อ (กรวยไก่) ในอดีตนั้นใช้สำหรับเป็นสถานที่ให้แม่ไก่ฟักไข่ แต่ปัจจุบันมีการนำมาปรับประยุกต์ใช้เป็นถึงขยะ ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า หัตถกรรมจักสานแม้จะได้ผลกระทบ เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ตามกาลเวลาแล้ว ในทางกลับกัน ส่งผลดีอีกมิติหนึ่งสร้างให้เกิดนวัตกรรมใหม่ โดยอาศัยทุนวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่แล้ว กระแสโลกาภิวัตน์มีส่วนส่งผลกระทบต่อวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงและชุมชน แต่ก็ยังมีชาวบ้านยะโมคีจำนวนไม่น้อยที่เริ่มการอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นวิธีการปรับประยุกต์และผสมผสาน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ ปะปะ. (2554). **ตำ เท ตำ กะ องค์ความรู้ชุดเครื่องจักสานของชาวกะเหรี่ยง**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์วันดา.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. (2546). **ศาสนาและอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีกลุ่มกะเหรี่ยงในประเทศไทย และประเทศพม่า**. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : เชียงใหม่.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2540). **ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและชนชาติไท**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บาเย่ย์ ตูลยาภิบาล. หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. สัมภาษณ์วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2559
- บุญส่ง เรศสันเทียะ. (2553). **ปลาตะเพียน: ศิลปะและภูมิปัญญาชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและความอยู่รอดในระบบการตลาดเสรี**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปะเจ กะเจ.33 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2559
- แปล็กคือ อารังศีลธรรม.10 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 25 มีนาคม 2559
- พากอแล. 34 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2559
- พลลภ ศรีตระกูลศิริ. 21 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2559
- ลำนวย อารังศีลธรรม.16 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2559
- วินัย วิริยะปานนท์. (2527). **เครื่องจักสาน**. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา.

หัตถกรรมจักสานชาวกะเหรี่ยงให้สามารถคงอยู่ต่อไปท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ให้เป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

1. ควรนำไปใช้ในการเรียนการถ่ายทอด หรือเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในท้องถิ่นของชุมชน
2. ควรนำไปใช้เป็นฐานความรู้ เพื่อการพัฒนารูปแบบหัตถกรรมจักสานต่อยอดสร้างสรรค์รูปแบบอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้แสดงการทำงานภาคชุมชนที่ทำงานภาคสนามวิจัยร่วมกัน และรำลึกการจากไปของผู้วิจัยชุมชน ส.ต.ต.สิทธิกร ตะกู (จอกี้) โรงเรียน ตชด.บ้านหม่องแก้ว อำเภอลี้ผาง จังหวัดตาก ที่ลงศึกษาเชิงลึกด้วยเทคนิคการฝังตัวภาคสนามวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลคุณภาพ งานที่เก็บข้อมูลผู้อาวุโสทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นข้อมูลทางวิชาการขอขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์และชาวบ้านยะโมคีทุกท่าน ที่ได้ให้การต้อนรับและให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดีขอขอบคุณครอบครัวคุณสายชล ดลจิตตรณาสิน ที่คอยเอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกในเรื่องของที่พักอาศัยและอาหารการกินในช่วงระหว่างที่ผู้ศึกษาได้เข้าพื้นที่เก็บข้อมูลและวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่อำนวยความสะดวกให้เกิดการดำเนินการจนบรรลุวัตถุประสงค์

- ศาสตรา เหล่าอรรค. (2560). **การศึกษาองค์ความรู้และต่อยอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการใช้เครื่องชุดวัฒนธรรมชาติ เพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบของเครื่องจักสาน**. โครงการวิจัยกระทรวงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ. กระทรวงวัฒนธรรม สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2564. จาก research.culture.go.th/index.php
- สายชล ดลจิตรณาสิน. 39 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 5 มีนาคม 2559
- สุเก๋ พงศ์จรัสแสง. 55 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. สัมภาษณ์วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2559
- สี ดลจิตรณาสิน. 28 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2559
- อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา.
- อะเชอ คงประดับความดี. 22 หมู่ที่ 5 ตำบลอุ้มผาง อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สัมภาษณ์วันที่ 11 กุมภาพันธ์ 2559